

Charles M. Taylor: útjelzők

MICHAEL PAUL
GALLAGHER

A mai világban való keresztény tájékozódáshoz

Michael Paul Gallagher író jezsuita szerzetes, a Pápai Gergely Egyetem professor emeritusa, 2005–2008 között a Teológiai Kar dékánja. Szakterülete a hit és kultúra kölcsönhatásainak, a szekularizáció jelenségkörének tanulmányozása. Az utóbbi témakörben a Kultúra Pápai Tanácsának konzultora. — A fordítás alapjául szolgáló írása: *Translating Taylor. Pastoral and Theological Horizons*. In Ian Leask et al. (szerk.): *The Taylor Effect. Responding to A Secular Age*. Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne, 2010, 113–119.

¹Charles Taylor: *Clericalism*. The Downside Review, No. 252, Summer 1960, 167.

Klerikalizmus és antimodernizmus

A fiatal Charles M. Taylor már 1960-ban, az Oxfordi Egyetem 29 éves doktoranduszaként, a katolikus egyház korabeli, egyoldalúan klerikális szervezeti működésének konstruktív kritikájával tanújelét adta nem mindennapi tehetségének. A *Klerikalizmus* címmel publikált írás éles szemmel mutatott rá a világi hívők marginális szerepvállalásából fakadó strukturális problémákra a katolikus egyház életében.¹ A folyóiratcikk tanúsága szerint a tehetséges, kanadai-amerikai filozófus már ekkor olyan kiváló katolikus gondolkodót olvasott, mint Yves Congar, Marie-Dominique Chenu és Henri de Lubac, akik a két évvel később megnyitott II. Vatikáni zsinat (1962–1965) irányvételét is meghatározták. A katolikus Taylor e szerzők teológiájában olyan intellektuális táplálékot talált, amely előresegítette őt a modernitás és a szekularitás által felvetett súlyos kérdések átgondolásában. A cikk eleje így exponálja a témát: „Sok plébánián a híveket egy általánossá vált egyházi mentalitás eleve megfosztotta annak lehetőségétől, hogy a közösségi élet aktív és tudatos résztvevőivé válhassanak.” Hangsúly kerül itt a „mentalitásbeli” hibára és az „aktív részvétel” hiányának mozzanatára. Későbbi nagy ívű alkotói munkássága során Taylor gondos figyelmet szentel a hit megélésében jelentős szerepet játszó „kulturális kontextusok” vizsgálatának. A szerzőnek fontos a téma, mert úgy tekint a keresztény hitre, mint ami által Isten szeretetében részesülhetünk, és amiből a hívőkben közéleti tudatosság kell hogy fakadjon. Taylor szívügye — a passzivitással szemben — ennek a katolikus tudatosságnak az előmozdítása.

Az 1960-ban íródott — a Downside Apátság bencés szerzeteseinek folyóiratában közzé tett — folyóiratcikk mondanivalója nem merül ki a klerikalizmus által eltorzított plébániai élet „egyházpolitikai” kritikájában. Taylor érvelése szerint — nagyobb időléptékben — jórészt a klerikalizmus felelős azért is, hogy az egyház az elmúlt századok kulturális változásaitól túlzott mértékben elsáncolta magát. A katolicizmus ekkoriban szinte a humanista tendenciák teljes visszautasítását és az egyéni szabadságigény világiasnak minősítését tekintette az egyetlen járható útnak. Ez a hozzáállás olyan istenképen alapult, amely több ponton elidegenedett a történelmi kinyilatkoztatás alapjától. Az elidegenedett látásmódban a „klerikális” szférával mestersegesen szembeállított „szekuláris” egyházzésnek, a laikus hívők világának alig volt egyháztani jelentősége. A papság a tagolatlanul

szemlélt „modernizmus-jelenséggel” szembefordulva, ostromlott várként kezdett az egyházra tekinteni, amely merev magatartás általánossá vált. Ebben az „antimodernista” beállítottságban a fiatal Taylor a hívők „lendületes, odaadó és bátor”² hitét hiányolta, hiszen meggyőződése szerint a keresztények a történelem „kalandjában” való sokkal aktívabb és kreatívabb részvételre hivatottak. Taylor szerint az Ige történelmi megtestesülése „bizonyos humanizmus létjogosultságát” igazolja, és ráhangol arra a látásmódra, hogy a keresztény ember a történelem eseményein keresztül is közeledhet Istenhez.³

³Vö. uo. 180.

Ez a figyelemreméltó korai cikk, amely számos tekintetben előrevetíti a II. Vatikáni zsinat állásfoglalásait, mintegy nyitányként vezet be Taylor életművének polifon kompozícióját és annak központi témáit. Ebben a tanulmányban Taylor szélesebb körben is nagyhatású gondolatvilágának fő témáiba szeretnék — a keresztény pedagógus szempontjai szerint összegezve — bepillantást adni. A szerző filozófusi karrierjének már e korai szakaszában is megszólalnak azok a modernitáselméleti témák, amelyek a katolikus nevelő, lelkipásztor, hitoktató vagy teológus érdeklődésére is számot tarthatnak. Taylor filozófiájának ez a vallási szólama sohasem tűnt el, de bizonyos időre néha háttérbe szorult, elhalkult, hogy aztán később — érettebb formában — újra főtémává váljon, mintegy az egész életmű koronájaként.

„Kulturális falak”

2008-ban, az ekkor már igen terjedelmes taylori életműnek újabb érdekes darabja látott napvilágot, még hozzá az értelmiség és a hitélet világait eltávolító „kulturális falakról”. Pusztán az eddig említett két folyóiratcikk is jól rámutat a Taylor gondolkodásában megfigyelhető fejlődési ívre.⁴ A szerző kritikai figyelme e második cikkben a szekuláris értelmiség azon — korábbi egyházi klerikalizmussal analóg — tudományos elitizmusára irányul, amelynek nevében filozófusok, szociológusok és történészek „természetesnek” találják, hogy tudomást se vesznek az élet spirituális oldaláról, a *homo religiosus* igényeiről. Taylor szerint ennek a csőlátásnak egyenes következménye, hogy ezek a tudományok sokszor elhibázzák napjaink életbevágó témáinak az érdemi feldolgozását, és elbeszélnek az ezekkel a problémákkal szembesülő kortársak valós kérdései mellett. A világ szekularizációja „oda vezethet, hogy az emberek elfelejtik megválaszolni az élet nagy kérdéseit, vagy — ami még szomorúbb — ezeket a bennünk lévő, nagy kérdéseket még föltenni is elfelejtik!”⁵ A kanadai-amerikai szerző életműve valójában éppen az ilyen, ma elhanyagolt kérdésekkel kíván szembenézni, kerülve az apologetikus túlkapásokat és leegyszerűsítéseket. Charles Taylor filozófiai életművének tanulmányozásából érlelődött meg ez az összegzés, amely elsősorban pedagógusokat megszólítva szeretne vezérfonalat adni Taylor olvasásához és a mai nyugati társadalmak kulturális közegében való tájékozódáshoz.

Bár én magam ír származású vagyok, ellenálltam a kísértésnek, hogy Taylor megállapításait az ír tapasztalatokkal párhuzamosan mu-

⁴Taylor szakmai életútjáról magyarul bővebben lásd Bagyinszki Péter Ágoston: *Charles Taylor az észak-atlanti civilizáció elvilágiasodásáról*. Sapientiana, 2010/2. 47–49. (A ford.)

⁵Charles Taylor: *La secolarizzazione fallita e la riscoperta dello spirito*. Vita Pensiero, 2008/11–12. 31.

⁶Uő: *A Secular Age*.
Harvard University Press,
Cambridge, 2007.

⁷Vö. uo. 491.

⁸Uő: *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press, Cambridge, 1989.

⁹Vö. uo. 521.

¹⁰Uő: *A Catholic Modernity?* Oxford University Press, New York, 1999.

¹¹Uo. 123–125.

tassam be. Mégis, hadd említsek itt két olyan fontos taylori témát, melyeket markánsan alátámaszt az ír társadalom közelmúltbeli tapasztalata. *A szekuláris kor (A Secular Age)*⁶ című könyvében Taylor megjegyzi, hogy amikor a nemzeti identitás és a katolicizmus között teljesen megszűnik a kapcsolat, a hit hanyatlása „elképesztő sebességgel” jelentkezik.⁷ Ezt a megállapítást az ír példa fájdalmasan éles körvonalakkal támasztja alá. És hogy még érzékenyebb témát érintsünk, *Az én forrásai (Sources of the Self)*⁸ című könyve végén Taylor — katolikusként önkritikusan — elismeri „a hit nevében végbevihető rombolás megdöbbentő méreteit”, miközben jelzi, hogy a hívők — mindennek ellenére — belekapaszkodhatnak „az ember Isten általi megerősítésének” Evangéliumába, amely „teljesebb, mint amit az ember valaha is magától elérhetne”.⁹ *A Katolikus modernitás? (A Catholic Modernity?)*¹⁰ című írására kritikusan reflektáló cikkekre válaszolva Taylor azt is elismeri, hogy a szekuláris korunkra jellemző „sok ellenségeskedés és széthúzás közepette (...) annak is tudatában kell lennünk, hogy mit hoz számunkra az, ha a békétlenség a lelkünkig hatol. (...) A hangnem megváltoztatása minden bizonnyal *sine qua non*ja a tartalom megváltozásának.”¹¹ Ahogy látni fogjuk, Taylor konkrét témák vizsgálata közben is a széles látószögű megközelítések embere, aki nem éri be sematizált vagy ideologikus leegyszerűsítésekkel.

Öt téma — öt útjelző

Charles M. Taylor írásaiból öt olyan témát emelünk itt ki, amelyek a keresztény pedagógusok figyelmére különösen is igényt tarthatnak. Ezek a modernitás árnyalt megítélésének kérdéseire, a szekularizáció természetének mélyebb megértéséhez, a vallás jelentőségének körvonalazásához, a kereszténység mai világban betöltött sajátos helyének tudatosításához és a hit kortárs formaváltozásainak elemzéséhez vezetnek el bennünket. A következőkben Taylor e témákkal kapcsolatos állásfoglalásait kívánjuk bemutatni.¹²

¹²Vö. uő: *A Secular Age*,
i. m. 678.

A modernitásról

(1) *A modernitás átfogó megítélésének kérdéséhez.* Taylor szerteágazó érdeklődésének és kutatásainak tengelyében a *modernitás komplex hatótényezőinek* vizsgálatát találjuk. Az angolszász filozófiai diskurzusban Taylor arról ismert, hogy védelmébe vette a személyes hitelesség ideálját (*the ideal of personal authenticity*), amelyet a modernitás egyik meghatározó elemének tart. Újra meg újra aggodalmát fejezte ki azonban azzal kapcsolatban, hogy egy ilyen emelkedett emberi cél az ember individualista önmagába fordulásává alacsonyodhat le, avagy olyan szubjektivizmusba fordulhat, ami immár „az ürességre irányul”.¹³ Taylor írói stílusára jellemző, hogy egy jól föltett kérdés köré szervezve fejt ki gondolatait: hogyan „menthetnénk meg tiszteletre méltó ideáljainkat attól, hogy a konkrét megvalósulásaikban emelkedettségüket veszítve eltorzuljanak?”¹⁴ Egy kommentátor Taylor irányvételét így foglalja össze: „szerinte a premodern identitás útja már nem tartható, ám a domináns modern

¹³Vö. uő: *Sources of the Self*, i. m. 507.

¹⁴Uő: *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press, Cambridge, 1991, 120.

¹⁵Brian J. Braman:
Meaning and Authenticity.
Bernard Lonergan and
Charles Taylor on the
*Drama of Authentic
Human Existence.*
University of Toronto
Press, Toronto, 2008, 30.

¹⁶Charles Taylor:
The Ethics of Authenticity,
i. m. 79.

¹⁷Vö. uo. 21, 45.

¹⁸Uo. 100–101.

A szekularizációról

¹⁹Uő: *A Secular Age,*
i. m. 437.

²⁰Uő: *Modern Sociological
Imagaries.*
Duke University Press,
Durham, 2004, 194.

önértelmezés sem fogadható el maradéktalanul. A modernitás radikális szubjektivizmusa szerinte zsákutca.”¹⁵

Taylor többször is ír arról, hogy saját magát „harmadikutasként”, a modernitás megkeseredett kritikusaiknak és elvakult forradalmárainak táborai között tudja elhelyezni. Az egyik csoport minden modern jelenségben csak a romlást látja, míg a másik csoport kritikátlanul a változások mellett van, azok árnyoldalainak felismerése nélkül. „A kritikusok kulturális pesszimizmusa nemcsak téves, hanem destruktív is.”¹⁶ Taylor itt olvasóit arra a felismerésre kívánja rávezetni, hogy emberi látóterünk és reményeink beszűkülése lesz az eredménye annak, ha a „puha relativizmust” elfogadható életformaként üdvözöljük.¹⁷ Ha az „önmegvalósítás” törekvése érzéketlenné tesz bennünket a mások kiteljesedésében való arányos felelősségünket illetően, az nekünk magunknak is kárunkra válik. Taylor felfogása szerint, ha a személyes hitelesség a célunk, akkor szükségképpen fel kell vállalnunk a felületes és leegyszerűsítő tendenciákkal való konfrontációt is.

Nyilvánvaló, hogy mindezt a keresztény pedagógia betájolása szempontjából is érdemes végiggondolnunk. A fenti belátások arra figyelmeztetnek, hogy jelen kulturális körülmények között nem vezet sikerre a hit mechanikus átadása, vagy a vallási tartalom tárgyilagos „megtanítása”. Taylor ambiciózus célkitűzése szerint a fiatalokat ma abban kell segítenünk, hogy a kulturális feszültségek ütközőzónáit felismerjék, azok drámáját lehetőség szerint megértsék, és így képesek legyenek megkülönböztetni az igénytelenséget a minőségtől, végül az emberileg költségesebb, de igényesebb opciót választva. A jó pedagógus hatékonyan segítheti őket a tájékozódásban és az ítélőképességük érettebbé válásában. Ez a reményteljes hozzáállás vezethet el ahhoz, hogy egyéni és társadalmi szinten is fokozatosan „újrahangoljuk emberi létezésünk kulturális közegét”.¹⁸

(2) *A szekularizáció valódi természete.* Taylor határozottan kiáll amellett, hogy a szekularizáció lényegi megértéséhez mélyebbre kell ásunk a szokásos megközelítésekénél. Nem célravezetőek a „szociológiai externalizáció” és a „történelmi determinizmus” megközelítései. Taylor véleménye szerint felületes dolog egyszerűen a vallásgyakorlás hanyatlásán búslakodnunk, vagy rezignáltan beletörődnünk abba, hogy a tudomány és a technológia korában elkerülhetetlen a hit megfogyatkozása. Taylor nem ért egyet azzal a szociológiai mester-narratívával, amely szerint a vallás törvénytelenül visszaszorul, ha a technokrata modernitás teret nyer. A kanadai-amerikai szerző úgy látja, hogy a szekularizáció mélyebb és lényegi összetevője az önmagunkról alkotott kép szintjén, a viselkedésünk átalakulásában, így a társadalmi képzetek féltudatos tartományához köthetően megy végbe. „A történetben nemcsak a hanyatlásra kell figyelni”, hanem „a létezés új módjaira, az istenkapcsolat helyiértékének a változásaira is.”¹⁹ „A modernitás olyan értelemben hozta magával a szekularitást..., hogy a vallás helyiértéke változott meg.”²⁰

Taylor a szekularizáció jelenségkörének vizsgálatát a látható és mérhető társadalmi változásoktól — amelyek informatív jelentőségét nem tagadja — a spirituális és morális érzékenységünk finomabb, minőségi elmozdulásai felé tereli. Eszünkbe juthat Seamus Heaney *Kívül e világon* (*Out of this world*) című verse, ahol a költő megvallja, hogy hitének megfogyatkozása „nem a színpadon történt”, a viták és a médiafigyelem keresztútjában, hanem a háttérben, mintegy a tudatlan félhomályában. Ehhez hasonlóan Taylor számára a szekularizáció sokkal szerteágazóbb jelenség a viselkedés mérhető változásainál. Szerinte kevesebbet kéne beszélnünk a statisztikákról, és többet a „háttérben meghúzódó, nehezen megfogalmazható, tudati mozzanatokról”, amelyek által a „habitusunk” mégis átalakul és életünk konkrét formát ölt, illetve „szimbólumokban” nyer kifejezést.²¹ Ez az irányvétel a külsődleges és explicit tényezőktől a mélyben rejtőző, közös képzetek felé mozdítja figyelmünket, életünk kognitív gyökereire fókuszálva. Charles Taylor — egy egész generáció elsődlegesen szociológiai irányultságával szemben — a spirituális tudatosság névében fogalmaz meg konstruktív kritikát. Felhívja a figyelmet a közösségelvűség²² szempontjára, és arra, hogy „megfelelő keretek nélkül menthetetlenül spirituálisan kiüresedett élet vár ránk”.²³

Itt újra fontos inspirációt kaphat a keresztény pedagógus arra vonatkozóan, hogy ne érje be közhelyekkel, hanem törekedjen a mai élethelyzet mélyebb megértéséhez vezető árnyaltabb kulturális reflexióra. Taylor a szekularizációs folyamat lényeges jellemzőjének tartja az egyének mélyebb társadalmi gyökereit elgyengítő „kiagyazódás” (*excarnation*) jelenségét, amelynek során a képzeleteink szintjén is identitásválságot élünk át. Taylor meglátása itt — nagyon érdekes módon — rímél az „előzetes megértés” episztemológiai hagyományára, amely John Henry Newman „vallási képzeletre” vonatkozó munkásságában, valamint Paul Ricoeur hasonló gondolataiban emlékeztet módon felszínre bukkant. Olyan alapvető tudati tartalmakról van itt szó, amelyek életünket a gyökerek szintjén orientálják.

A vallás jelentőségéről

(3) *A vallás provokatív jelentőségéről.* Taylornak a vallás mai világban betöltött szerepéről kifejtett gondolatai a kulturális közegünket alkotó „jelentések” (*meaning*), „képek” (*image*) és „értékek” (*value*) szféráival állnak kapcsolatban. Erről eszembe jut, hogy a szerző egyik — mellékesnek tűnő — megjegyzése milyen meglepő reakciókat váltott ki a római Gergely Egyetemen tanuló posztgraduális diákjaim körében. Taylor *A szekuláris kor* című művében vitába száll a közkeletű felfogással, amely szerint a „vallás elsődleges célja, hogy kielégítse az emberi egzisztencia »értelem« iránti igényét”.²⁴ A könyvben e téma kontextusát a modern kultúra gondolkodási horizontunkat szekularizáló hatása adja. Vajon szenvedhetünk-e „immanencia-kórban” a transzcendens vonatkozásoktól való elidegenedés következtében?²⁵ Ha a kérdésre igenlő választ adunk, akkor logikus úgy tekintenünk, hogy a vallás fő funkciója a kultúránk transzcendencia-hiányával előállt űr betöltése. Taylornak azonban komoly fenntartásai vannak

²¹Vö. uő: *Two Theories of Modernity*. Harvard Center Report, 1995/2. 28–29.

²²Vö. Bagyinszki Péter Ágoston: *Közösségelvűség és kereszténydemokrácia*. Jel, 2014/2. 39–40. (A ford.)

²³Uő: *Sources of the Self*, i. m. 18.

²⁴Uő: *A Secular Age*, i. m. 718.

²⁵Vö. uo. 308–309.

ezzel a megközelítéssel kapcsolatban. Szerinte a vallásszociológia funkcionális („durkheimi”) látásmódjának főárama könnyen félrevezethet minket.

Ha feltételeznénk, hogy a „vallás lényege” abban rejlik, hogy az emberi életnek értelmet adjon, ez egyenlő lenne annak az elfogadásával, hogy „a dolgok végső lényege” menthetetlenül valamilyen történelmi-kulturális értelmezői perspektívához („*view from here*”) kötődik.²⁶ Úgy tekinthetnénk, hogy a modernitás pluralizmusa is ilyen perspektívák sokaságát kínálja. Így azonban a vallási igazságok tekintetében is elkerülhetetlenül esetleges nézőpontokat tenénk meg mércévé, ami az „ettől jól érzem magam” vagy „ennek van értelme számomra” vallási beállítottságot eredményezné. Taylor elhibázottnak tartja ezt a megközelítést, amely szerint a vallás csak azért létezik, hogy kielégítse az ember teljesebb életérzés iránti igényét. Egy ilyen antropocentrikus megközelítés helyett a filozófus a vallás „kegyelemmel átjárt átalakulásként” való megközelítését javasolja. Szerinte „ezen átalakulás perspektívája” lényegileg haladja meg „a földi boldogulás”²⁷ kereteit. Taylor felfogása szerint a hit egyedülálló módon teremt kapcsolatot az „igazság” és a „szabadság” között, mert elvisz az „önfelülmúlás” olyan lehetőségéig, ahol „a határtalan fényében igazi önmagunkat választhatjuk”.²⁸

²⁶Vö. uo. 718.
²⁷Uo. 430.
²⁸Vö. uő: *Sources of the Self*, i. m. 449.

A teológiai és a vallástudományi szemlélet

Amennyiben a fentieket a keresztény pedagógusok szempontjai szerint gondoljuk át, akkor máris a teológiai és a vallástudományi szemlélet ütközőpontján találjuk magunkat. Az előbbinek lényeges eleme a vallási elköteleződés motívuma, míg az utóbbi külsődleges nézőpontból, fenomenológiai módszerrel közelít a vallási jelenséghez, anélkül, hogy egzisztenciális állásfoglalást tenne. Taylor a vallás igazi megértéséhez az egzisztenciális kapcsolatfelvételt megkerülhetetlennek tartja, és a modernitás ezt aláásó zsákutcáinak bemutatására törekszik. A kanadai-amerikai szerző példákkal is szemlélteti, hogy mire gondol. Felidézi, hogy a 19. században John Henry Newman könyörtelen iróniával kritizálta azt a lapos „kultúrvallásosságot”, amely a Brit Birodalom kényelmi igényeit elégítette ki, az önigazolás vigaszát nyújtva az Evangélium „megszelídített” olvasatával. Továbbá utal Johann Baptist Metz, német katolikus teológus munkásságára is, aki hasonló lendülettel kritizálta a kereszténység „burzsoá” túlegyszerűsítését, amelyben így már nincs szenvedély, dráma vagy provokáció, hanem az ember biztonságos távolságot vehet fel a szociális igazságtalanságok kavarta indulatokat látva.

Miközben a hitet a szekularizált világ számára plauzibilis módon próbáljuk bemutatni, valós veszély a vallás humanista szempontjának túlhangsúlyozása. Didaktikailag igazolható törekvés, hogy a hitet immanens keretek között is vonzóan próbáljuk prezentálni, mintegy Szent Pál apostollal, „mindenkinek mindeneként” töltve be a pedagógiai hivatásunkat. Ebben a beállítottságban ugyanakkor ott rejlik az a veszély, hogy az Evangéliumot a megrendítő szépségétől és tom-pitatlan radikalitásától, prófétai egyediségétől megfosztva közvetít-

²⁹Charles Taylor előszavával, Marcel Gauchet: *The Disenchantment of the World. A Political History of Religion.* Princeton University Press, Princeton, 1997, xv.

A keresztények mai világban betöltött helye

³⁰Charles Taylor: *A Secular Age*, i. m. 654.

³¹Uo. 753.

³²Uő: *A Catholic Modernity?*, i. m. 35.

A hit formaváltozásai

jük. Természetes, hogy a kortárs kultúra nyelvezetével próbálunk eljutni az emberek szívéhez. Az a szempont is jogos, hogy a vallást az élet értelmének a szolgálata felől közelítjük meg. Ám az már probléma, ha az üzenetet kizárólag erre az értelemadó funkcióra szűkítjük le. A kanadai-amerikai filozófus Marcel Gauchet-val polemizálva így fogalmaz: „a vallás tisztán kulturális olvasata olyan lenne, mintha Hamletet királyfi mivoltától megfosztva próbálnánk megérteni”.²⁹

(4) *A kereszténység sajátos helye. A szekuláris kor* című könyvében Charles Taylor a keresztények világunkban betöltött, sajátos hivatását így körvonalazza: „Isten arra hív minket, hogy teljes sebezhetőségünket fölvállalva merjünk belépni az ellenállás szívébe, és hogy olyan emberekként legyünk jelen a világban, akik számára ajándékként megadatott az isteni életben való részvétel.”³⁰ Ebből fakadóan „kell erőfeszítést tennünk arra, hogy felfedjük az Inkarnáció mély értelmét”.³¹ Filozófusként Taylor ritkán evez át a teológia vizeire. A keresztény kinyilatkoztatással kapcsolatban azonban fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy abban Isten olyan teret nyit meg, amelyben átváltoztathat minket saját élete és szeretete mintája szerint. A *Katolikus modernitás* című tanulmányában Taylor azon is eltöpreng, hogy a szeretet ilyen transzcendens forrása vajon milyen módon léphet kapcsolatba az ember világával. „Istenképességünk azt jelenti, hogy másokkal együtt részesülhetünk az isteni szeretet vérkeringésében, amely távlatról a szentháromságban keretében próbálunk töredékes képet alkotni magunknak. Nagyon nem mindegy, hogy egzisztenciálisan számolunk-e azzal, hogy ez a Szeretetben való részesedés tényleges lehetőség a számunkra. Nekem hitbeli meggyőződésem, hogy Isten felé megnyílván ez a távlat valós lehetőségként nyitva áll előttünk.”³²

Néhány nagyon inspiráló tanulság bontható ki itt is a keresztény pedagógusok számára. Való igaz, hogy a vallási sokféleséggel megjelölt világunkban az elvont gondolkodás szintjén közös pontokat találhatunk az egyes vallások között. Ugyanennyire igaz azonban az is, hogy a kereszténység sajátos útja a csak rá jellemző intellektuális és spirituális formákat is megteremti, amely formák tudatosítása, megbecsülése és ápolása katolikus identitásunk szerves része kell legyen. Ha azt látjuk, hogy egyes diákjaink távolodnak a vallástól, abban reménykedhetünk, hogy a vallási nevelés által elég útra-útvalót kaptak tőlünk ahhoz, hogy később ráébredjenek az evangéliumi kincs értékére. Ha így áll a helyzet, akkor belül már immunizálva vannak a felszínes divathullámok és a manipulált vallási előítéletek elsekélyesítő sodrával szemben.

(5) *A hit mai formaváltozásai.* Napjaink társadalmi közegében Taylor a hit bizonyos új formáira figyel fel. Hangsúlyozza, hogy a kulturális változások kihívást jelentenek ugyan a hit korábbi formái és nyelvezete számára, de nem jelentenek halálos fenyegetést magára a hitre nézve. Bernard Lonergan, kanadai teológus már 1965-ben írt arról, hogy amit általában a hit válságának nevezünk, az valójában sokkal inkább a kultúránk válsága. A társadalmi változás intenzív időszakai-

ban gyakran előfordul, hogy a régi képzetek darabokra hullnak, a régi kifejezésmódok erejüket veszítik, miközben ezek magva tovább él.

Taylor meggyőződése szerint a kulturális forrongások megtisztítják a hit kifejezési formáit. Erre szükség is van, ha az istenképünk korábban „túl egyszerű, túl földhözragadt, túl erőtlen volt”. Az ilyen kríziseken túljutva „a hit kiforrottabb formákban élhet tovább”.³³ Pedagógiai szempontból Taylor arra hívja fel a figyelmet, hogy a megváltozott kulturális környezetben élő embert az új helyzethez alkalmazott pedagógiai szemléletmóddal lehet megszólítani. Bár *A szekuláris kor* című könyvében közvetlenül nem idézi Karl Rahner, megközelítése mégis összhangban van egy híres, de gyakran félreértett rahneri gondolattal, amely szerint a jövő keresztényeinek misztikusokká kell válniuk, vagy egyáltalán nem is lesznek keresztények. A „misztikus” szó értelme itt nem a rendkívüliségek emelkedett szintjére utal, hanem arra a képességre, hogy a hétköznapi életünket tudatosan Isten jelenlétében és vezetését követve éljük. Taylor szerint jelenleg „a vallási keresés egy új korszakának a kezdetén járunk, amely új korszak kimenetelét ma még senki sem láthatja előre”.³⁴ Ami mégis sejthető, az a hit melletti elköteleződés gyengülő „kollektív” és erősödő „személyes” dimenziója. Annak a Krisztus-központú hitnek van jövője,³⁵ amely a mélyen emberi problémák iránti fogékonyság és az arra válaszoló misztagogikus beállítottság kettős útjaként jelenik meg. Taylor szavaival: „Isten lépésről lépésre vezet az emberiséget. Jó pedagógusként lassan alakítja át, miközben belülről formálja.”³⁶

Ennek fényében érthetjük meg igazán a szerző szándékát, amikor *A szekuláris kor* című könyvét a „Megtérések” című fejezettel zárja. Ebben az „isteni pedagógiára” fókuszált fejezetben olyan emberi életutakról szóló beszámolókat tár olvasói elé, amelyek résztvevői drámai változásokon mentek keresztül, és ezek megnyitották őket Isten mindig meglepő jelenléte előtt. Taylor — a többi között — Assisi Szent Ferenc és Jean Vanier tanúságtételét elemzi, illetve olyan költőket mutat be, mint Charles Péguy és John Hopkins. E történetek háttérében azt a tanulságot fedezhetjük fel, hogy korunkban szükség van a hit valamilyen tapasztalati dimenziójára is.³⁷ Olyan „epifániára” vágyunk, amelybe a hitünk belegyökerezhet, és amely elindíthatja spirituális tudatosságunk felébredését egy kulcsfontosságú pillanathoz kötve. Taylor saját szavaival: „egy új költői nyelvérzékre is szükségünk van ahhoz, hogy rátaláljunk az útra”, amely által „Isten munkálkodása” megteremtheti bennünk a „tapasztalati fogódzókat”.³⁸ Az elbeszélések és szimbólumok, az életrajzok és tanúságtételek szerepének hangsúlyozása nem új keletű a keresztény pedagógiában. Kattartikus élményt nyújt azonban, ahogy Taylor a szekularitásról szóló — a terjedelme ellenére is — bestsellerré vált monográfiáját éppen ennek a hagyománynak a felelevenítésével és korszerű alkalmazásával koronázza meg.

Lukácsy Dorottya és Bagyinszki Ágoston fordítása

³³Vö. uő: *Varieties of Religion Today*. William James Revisited. Harvard University Press, Cambridge, 2002, 57, 104.

³⁴Uő: *A Secular Age*, i. m. 535.

³⁵Vö. uo. 541.

³⁶Uo. 668.

A hit tapasztalati dimenziója

³⁷Vö. Gerald O'Collins: *A tapasztalat mint teológiai kategória*. In Bagyinszki Ágoston (szerk.): *A hitvallástól a teológiai megalapozásig. Szöveggyűjtemény a teológiai ismeretelmélet tanulmányozásához*. L'Harmattan – Sapientia Főiskola, Budapest, 2014, 223–229. (A ford.)

³⁸Vö. Charles Taylor: *A Secular Age*, i. m. 757.